

גליון תקנו • ערש"ק פרשת בא

• שנת העשרים •

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מדוע "זכור את היום" ולא "זכור" או "תזכור"?

מדוע "החודש הזה" הוא "מצוה ראשונה"?

בגדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

חינוך הראוי לבני ובנות ישראל

אור
החסידות

לעילוי נשמת

הרה"ת חיים

ב"ד יוסף ע"ה

קציר

נלב"ע ביום כ"ט טבת ה'תשע"ד

תנצב"ה

•

נדפס ע"י חתנו ובתו

הרה"ת אורן

וזוגתו מרת נילי שיחיו

ענתבי

קובץ זה יוצא לאור לעילוי נשמת
ה"ה הרב החסיד ר' מאיר ב"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאנץ
ס. פאולד ברזיל

ולזכות בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת מנחם שמואל דוד

ב"ר שמעון הלוי ע"ה

רייטשיק

שד"ר רבותינו נשיאנו למעלה מיובל שנים

גלב"ע ביום ח' שבט ה'תשנ"ח

תנצב"ה

♦

נדפס ע"י בני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ת משה ירחמיאל ב"ר יהודה ע"ה פאלטער
גלב"ע ביום ב' שבט ה'תשס"ה

ולעילוי נשמת

זוגתו מרת קיילא בת ר' נפתלי צבי ע"ה

נפטרה ט"ז שבט ה'תשפ"ג

תנצב"ה

♦

נדפס ע"י בנם

הרה"ת יוסף יצחק זוגתו מרת שטערנא שיחיו פאלטער

חינוך הראוי לבני ובנות ישראל

לכתך אחרי במדבר

דם מילה - שגם כאשר מדובר אודות ילדים קטנים ביותר, מכניסים אותם מיד בברית של אברהם אבינו, ברית עם הקב"ה (לך לך י, י"ד ואילך).

ודם פסח - "משכו וקחו לכם גו" (פרשתנו יב, כא), היינו, שלא זו בלבד שלא משתחוים ח"ו לעבודה זרה של מצרים, אלא אדרבה, שלא מתפעלים מהם כלל, ולוקחים את העבודה זרה שלהם וקושרים אותו בכרעי המטה (ראה טור או"ח סת"ל: ועוד), על מנת להקריבו קרבן לה', ולאחר שחיתת השה לוקחים מדמו ונותנים "על שתי המזוזות ועל המשקוף" (פרשתנו יב, ז), היינו, לא רק בחדר לפנים מחדר, אלא באופן שהתינוקות רואים שאין זה דבר שנעשה בצנעה, כי אם דבר הגלוי ומפורסם לכל,

תינוקות לא יודעים "חכמות", וכאשר רואים שההנהגה כלפי חוץ אינה מתאימה עם ההנהגה שבתוך הבית, שואלים הם לפשר הדבר, דממה-נפשך: אם ההנהגה שבתוך הבית היא כפי האמת - למה מתביישים בפני השכן; ואם מתביישים בפני השכן, הרי זו הוכחה שמהו לא בסדר... -

מבלי להתפעל מכך שהנהגה זו היא בניגוד לדעת פרעה ומצרים, שהם הרוב, ובמילא טוענים שההנהגה צריכה להיות באופן ד"אחרי רבים להטות" (משפטים כג, ב) - כיון שבני ישראל יש להם סדר הנהגה משלהם, להיותם "הדבקים בה" אלקיכם חיים גו" (ואתחנן ד, ד).

...ועל ידי חינוך בני ובנות ישראל באופן האמור - זכו להציאה ממצרים על ידי משה רבינו, "גואל ראשון" (ראה שמ"ר פ"ב, ד. זח"א רגג, א. ועוד).

(תורת מנחם ה"ט ע"ב 339 ואילך)

החינוך של בני ובנות ישראל (במצרים) הי' באופן כזה שכאשר בא משה רבינו ואמר להם את הבשורה ד"פקד פקדתי" (שמות ג, טו), אזי "ויאמן העם גו" ויקדו וישתחוו" (שם ד, לא) .. והסכימו לצאת ממצרים, ו"לא אמרו היאך נצא למדבר - "ארץ לא זרועה" (ירמי ב, ב) - בלא צדה אלא האמינו והלכו" (פרש"י פרשתנו יב, לט. וראה פרש"י האוינו לב, י"ד).

כלומר: אף על פי שכבר לא הי' שעבוד מצרים, שהרי "בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים" (ר"ה יא, רע"א), ואם כן, היו יכולים בני ישראל להשאיר במצרים שהיתה המעולה שבכל הארצות (פרש"י שלח יג, כב), "כגן ה' כארץ מצרים" (לך לך יג, י"ד), ובפרט שישבו בארץ גושן שהיתה "מיטב הארץ" (מז, ו, שם, א) - אף על פי כן, הי' רצונם ופצם לילך אחר הקב"ה, גם כאשר בשביל זה צריכים לצאת ל"ארץ לא זרועה", ועל זה נאמר (ירמי ב, ב) "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

ובאופן כזה חינוכו את בניהם ובנותיהם - שגם הם לא ירצו להשאיר במצרים, אלא רצונם ופצם יהי' לילך אחר הקב"ה, והיינו, לא כסברת פרעה שאמר "לכו נא הגברים ועבדו את ה'" (פרשתנו י"ד, יא) .. ואילו הילדים - טוען פרעה - שייכים ל"חברה", וצריכים לחנכם ברוח התרבות של המדינה וכו'; אלא באופן ש"בנערנו גו" נלך בבנינו ובבנותינו גו" נלך" (שם, ט).

תינוקות אינם יודעים חכמות...

ועוד זאת, שההכנה להציאה ממצרים היתה על ידי דם מילה ודם פסח (ראה מכילתא ופרש"י פרשתנו

יב, ז).

פתיחה

בעזרה"ת.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'פקראת שבת' (גליין תתקנז) היו"ל לפרשת בא, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוק"פ"ה נבג"מ זי"ע.

במדור "מקרא אני דורש" יקשה על מ"ש מפרשים שמדקדוק ניקוד תיבת זכור למד רש"י שמזכירים יציאת מצרים בכל יום, ויבאר דרך חדשה בזה, וגם יבאר מדוע בפרשת וילך על תיבת "לקוח" הביא רש"י ג' דוגמאות של "זכור, שמור, הלך".

המדור "יינה של תורה" עוסק בציווי השי"ת בעת פסח מצרים ליתן מהדם על המשקוף ושת המזוזות שהוא כענין זריקת הדם על המזבח, ומה טעם דווקא בקרבן זה נתעלה ביתו של כל איש ישראל להיות בדוגמתו ומעין מזבח, וזאת על פי עיון בטעם ותכלית בריאת העולם.

במדור "חידושי סוגיות" יפלפל בשיטת אדמו"ר הוקן בשלחן ערוך שלו בגדר היתר אוכל נפש ביו"ט דמחד נראה דטובר שאין מלאכות בכלל איסור מלאכה מעיקרא, ולאידך נראה מלשונו שיש היתר מיוחד כשהמלאכה נעשית לצורך אוכל, ויבאר דס"ל דבאמת היתר אוכל נפש אינו שאין כאן איסור מלאכה מעיקרא, כ"א שאוכל נפש מתיר את האיסור, ומ"מ היתר זה מפקיע לגמרי את האיסור, והרי זה בגדר הותרה ולא דחוי.

בברכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים באופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ירכיבי השק"י והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שכידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

תוכן ענינים

מקרא אני דורש ב
"זכור" ו"שמור" "הלך" ו"לקוח" בלשון "מקור" נאמרו מדוע אמר הכתוב "זכור את היום" ולא "זכור" או "הזכור" ? / מהו המקור לזה ש"מזכירין יציאת מצרים בכל יום" מ"זכור" או מ"היום הזה" ? / ביאור נפלא בדברי רש"י כאן שמבאר את ההבדל בין "זכור", "שמור", "הלך" ו"לקוח", דהגם שנראים דומים זה לזה, יש חילוקים ביניהם

(ע"פ לקושי שוחת ח"ד עמ' 185 ואילך)

פנינים ה
בין "הם" ל"טיפש" (ע"פ לקושי שוחת חכ"ז עמ' 186)
בין רשע ושאינו יודע לשאול להם וחכם (ע"פ לקושי שוחת חכ"ז עמ' 185 ואילך)

יינה של תורה ו
ה"משכן" שכבית
מתי הי' מוצח כביתו של כל יהודי ? / איך שורה השי"ת בתוך כל אחד ואחד מישראל ? / כיצד מקדשים את כל עניני העולם הגשמיים ? / ולשם מה ברא הקב"ה את עולמו ? התוכן הרוחני של הקרבת פסח מצרים בעת לידת עם ישראל

(ע"פ לקושי שוחת חכ"ז עמ' 59 ואילך)

פנינים ט
מדוע "החודש הזה" הוא "מצוה ראשונה" ? (ע"פ לקושי שוחת חכ"א עמ' 64 ואילך)
מדוע היו ישראל "שטופים בעבודה זרה" ? (ע"פ לקושי שוחת חכ"ז עמ' 117 הערה 81)

חידושי סוגיות י
בגדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט
יחקור בסברת ההיתר דצורך או"י, אם הוא טעם המתיר או שהוא סימן דמלאכה זו לא היתה בכלל האיסור, ואם הוא בגדר הותרה או דחוויה / עפ"י יבאר היטב שי' התוס' ולשון רבנו הוקן בשולחנו בזה

(ע"פ לקושי שוחת ח"א עמ' 34 ואילך)

תורת חיים יג
נאוה אסורה ב'משח' /

דרכי החסידות יד
יהודי אינו מפחד מכלב

שיחות קודש טז
חינך הראוי לבני ובנות ישראל

ציטוט העריכה וההנהגה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצט, הרב אליהו שוויכה

מכון אור החסידות, סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, Or Hachasidus - Head Office, 1469 President St. • 6084000 #BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות:
טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com

”זכור” ו”שמור” ”הלוך” ו”לקוח” בלשון ”מקור” נאמרו

מדוע אמר הכתוב ”זכור את היום” ולא ”זכור” או ”תזכור”? / מהו המקור לזה ש”מזכירין יציאת מצרים בכל יום” מ”זכור” או מ”היום הזה”? / ביאור נפלא בדברי רש”י כאן שמבאר את ההבדל בין ”זכור”, ”שמור”, ”הלוך” ו”לקוח”, דהנם שנראים דומים זה לזה, יש חילוקים ביניהם

בסוף פרשתנו (יג, ג): ”ויאמר משה אל העם, זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו’”. ומפרש רש”י:

”זכור את היום הזה – למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום”.

וכתבו המפרשים (גור אריה. באר יצחק. ועוד), שבא רש”י ליישב הטעם שנקט הכתוב ”זכור” בקמ”ץ – שהוא ”לשון מקור”; וע”ז מבאר, שכוונת הכתוב להשמיענו בזה שהזכירה צריכה להיות בתמידות, ”מזכירין יציאת מצרים (לא פעם אחת בלבד, אלא) בכל יום”. [ובלשון הבאר יצחק כאן: ”כן יורה מלת ’זכור’, שהוא מקור, והמקור הוא מופשט מהזמן, וכל הזמנים בכוחו”].

ביאור הענין:

הלשון הרגילה, כאשר באים לצוות על פעולה של זכירה, היא ”זכור” או ”תזכור”; אמנם הלשון ”זכור” – בקמ”ץ – היא ”לשון מקור”, והיינו שמובנה הוא (לא הוראה וציווי על פעולה מסוימת, אלא) נושא ה”זכירה”.

והנה, ענין ה”מקור” הוא לתאר את הנושא של הדבר כמו שהוא מופשט, מושלל מפעולה בפועל. ומעתה צ”ב, דכיון ונתכוון הכתוב להורות ולצוות על פעולת הזכירה – למה נקט ב”לשון מקור”?

וע”ז מפרש רש”י, שלכן נכתב הציווי בלשון של מקור, כדי להורות שהזכירה צריכה להיות בתמידות (כי מכיון שהמקור הוא ”מופשט מהזמן” הרי הוא מורה על העדר ההגבלה); משא”כ אם היה כותב הציווי בלשון של פעולה, היה משמע שמדבר על פעולה אחת בלבד.

ב. אמנם יש מקום עיון בפירוש זה:

לקראת שבת

ירידת הנשמה לעולם – בשביל מסירות נפש

עניתי לו: יהודי אינו מפחד מכלב, כלב יש לו מורא ופחד מפני יהודי.

אירוע זה גרם לתביעתם של ר’ ישעי’ ברלין ור’ יעקב הורוויץ אל אבי, כיצד הוא שולח אותי בשליחויות כאלה שיש בהן מידה רבה כזו של מסירות נפש.

ענה להם הוד כ”ק אאמו”ר הרה”ק:

את הכוונה הפנימית יש לבצע במלוא השלימות. הרי כל תכלית ירידת הנשמה למטה היא לשם מסירות נפש.

בטוח אני שיאריך ימים.

(תרגום מספר השיחות תש”ח עמ’ 177 ואילך)

[בהודמנות אחרת שח כ”ק אדמו”ר מהוריי”צ נ”ע אודות מעשה הנ”ל:]

פעם הי’ אצל אאמו”ר [אדמו”ר מוהרש”ב] נ”ע, אשר היו צריכים להתראות עם איש אחד בפטרבורג, והוא הי’ דר מחוץ לעיר. זמן ההתראות הוקבע על ליל שבת קודש אשר דוקא אז הייתי צריך להתראות אתו. שם לא הי’ מלונות רק בתי-מרוזח, והוכרתי לבוא לשם בערב שבת קודש ושלמתי להם, כמובן, עבור השבת קודש ועוד יותר עבור ההליכה. כי הי’ רחוק משם מהלך איזה שעות, ואחר כך בלילה הלכתי לשם על ידי לוי’ ושהייתי שם איזה שעות, ודברנו מה שדברנו.

כל זה הי’ בלי הרגש, הן אצל המשלח [אביו, אדמו”ר הרש”ב] – אף שהי’ אבא, והי’ זה בנו יחידו, והוא הלא ידע בוודאי מהי המשמעות של ילד ובן יחיד, ומכל מקום הי’ זה בלא הרגש, הן מצדו והן מצדי. מכיון שכך הי’ צריך לעשות אזי נעשה כך, כי הי’ ההתגברות של הצורה על החומר.

כך הי’ בליובאוויטש וזוהי דרך החסידות.

(ספר השיחות תש”ו עמ’ 51)

הגודר כודמס
ליעליו נשבת
היהות ר' שלמה
בן ר' יעקב ע"ה
יאנג
נפ"ע כ"ז תשי"ה תשפ"א
תנצ"ח

לקראת שבת

הנה בפי' וילך מספר הכתוב על משה רבינו שסיים לכתוב את ספר התורה, ואז אמר אל הלוויים: "לקוח את ספר התורה הזה, ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם, והיה שם בך לעד" (לא, כו). ומפרש רש"י על אתר:

"לקוח – כמו: זכור, שמור, הלך".

ונתבאר במק"א (ראה במדור זה לש"פ וילך תשע"ג), שנתכוון רש"י לחדש ש"לקוח" שאמר משה מהווה ציווי; והחידוש בזה הוא, שאף ש"לקוח" – בקמ"ץ – אינו לשון של פעולה וציווי, אלא לשון המורה על עצם ענין הלקיחה (כפי שנקרא בספרי הדקדוק – "לשון מקור"), מכל מקום הכוונה היא ציווי, שהלויים יקחו את "ספר התורה הזה".

וע"ז מסתייע רש"י מהלשונות "זכור", "שמור" ו"הלך" – שכולם הם "לשון מקור" ובכל זאת באים בכתוב במשמעות של ציווי והוראה; וא"כ שפיר אפשר לפרש גם הלשון "לקוח" במשמעות של ציווי על פעולת הלקיחה (ועיי"ש בארוכה).

ומעתה קשה לכאורה על פירוש המפרשים הנ"ל שמזה ש"זכור" בא ב"לשון מקור" למדים שהכוונה היא לזכירה תמידית – הרי בפסוק "לקוח את ספר התורה" אי אפשר לפרש במשמעות של תמידיות, שהרי הלקיחה היא פעולה שעושים פעם אחת בלבד! ומדברי רש"י הרי רואים אנו שמשווה בין "זכור" ל"לקוח" [ובאמת שאפשר ליישב קושיא זו – בדוחק עכ"פ – אך אכמ"ל].

ולכן נראה לבאר, שיסוד דברי רש"י כאן – "למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום" – אינו בעצם הלשון "זכור" בקמ"ץ, שהוא "לשון מקור" (דהרי גם "לקוח" הוא בקמ"ץ – "לשון מקור" – ואעפ"כ אינו ענין תמידית), אלא בלשון המיוחדת של "זכור את היום הזה"; וכן משמע מזה שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' התיבות "את היום הזה" – ולא הסתפק בהעתקת תיבת "זכור" בלבד (וראה גם נחלת יעקב כאן).

[ועד"ז צריך לפרש בדברי רש"י בפי' יתרו (כ, ה), עה"פ "זכור את יום השבת לקדשו". ששם מפרש רש"י "זכור לשון פעול הוא, כמו 'אכול ושתו', 'הלך ובכה', וכן פתרונו: תנו לב ציבור תמיד את יום השבת כו". – דלפי דרכם של המפרשים הנ"ל (ס"א), הרי גם שם יסודו של רש"י לפרש את ענין התמידיות ("לזכור תמיד") הוא מהלשון "זכור" בקמ"ץ (ראה בארוכה גור אריה בפי' יתרו שם); אמנם לפי הנ"ל, מסתבר יותר לפרש שמקורו של רש"י הוא מטעמים אחרים, שלכן כותב רש"י ענין זה (לא כ'דיבור' בפני עצמו, אלא) בהמשך למה שמפרש בענין "זכור ושמור בדיבור אחד נאמר", ואכמ"ל].

ג. ומדי דברנו במה שפירש רש"י על תיבת "לקוח" – שבא לחדש שעל אף היותו "לשון מקור" מכל מקום פירושו ציווי על פעולה, ומסתייע מג' לשונות: (א) זכור, (ב) שמור (ג) הלך – יש לברר, מדוע באמת הוצרך רש"י לכל ג' לשונות אלו, ולא די לו באחת או שתיים מתוכן?

ומשמע איפוא, שהראיה מתיבת "זכור" לבד אינה מספיקה, ולכן הוצרך להביא גם את "שמור"; ואולם גם בראיה זו יש חסרון, ולכן הוצרך להביא גם "הלך".

יהודי אינו מפחד מכלב

טענות החסידים הגבירים לאדמו"ר מוהרש"ב: "הכלבים יכלו לטרוף אותך" – מסירות נפש לה', לתורתו ולעמו ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו (בא יא, ז)

הרבי מסבן עצמו להצלת ישראל

החסידים הגבירים ר' ישעי' ברלין ור' יעקב הורביץ, באו פעם בתביעה אל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב נ"ע], מדוע הוא מסבן אותי בשליחויות של מסירות נפש בעניני הכלל. ומעשה שהי' כך הי':

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שלח אותי פעם בשליחות של עסקנות הכלל לפטרבורג. שם הי' עלי להיפגש עם שר אחד, רשע מרושע [הוא הי' רבו של השר הצורר סטוליפיץ!]. שר זה גר באחד הפרברים מאחורי העיר פטרבורג, בה גרו 'פריצים' ובעלי אחוזות, ולכל אחד מהם הי' 'ארמון' משלו עם גינה וכלבים רבים.

הדברים התגלגלו כך שיכולתי לפגוש את השר רק בליל שבת. ובכן, נסעתי לשם בערב שבת. באיזור לא הי' בית מלון, ולכן ניגשתי אל אחד מבתי המרוזח המקומיים, הענקתי לבעל המקום מטבע מכובדת, ומסרתי לו את הטלית שלי לשמירה, כי שיערתי שאיאלץ להישאר שם במשך כל השבת.

סיפרתי לו אל מי עלי ללכת בלילה, ובקשתיו ללוות אותי בדרכי הלך וחזור, שכן מזג האויר בפטרבורג אינו יציב – הנה יורד גשם, הנה יורד שלג עם רוח חזק, והדרכים חלקלקות. כן ביקשתיו להוליכני חזרה למלוני בעיר במוצאי שבת.

בראותו – הגוי – את המטבע שהכנסתי בידו – עשרים וחמשה רובלים – הופתע כולו, ומילא את כל אשר ביקשתיו.

בליל שבת יצאתי אל ביתו של השר, ובהיכנסי לחדרו התנפל עלי בדברי תוכחה:

"כיצד העזת לבוא אלי בשעה כזאת! הרי אתה בן יחיד לאביך! – השר כבר ידע עלי כל הנדרש – כיצד הירשה לך אביך ללכת אלי בשעות הלילה, הרי הכלבים שלי היו יכולים לקרוע אותך לגזרים ולאכול את בשרך!"

(1) פטר סטוליפיץ ימ"ש – ראש ממשלת רוסיה בשנים תרס"ו-תרע"א. צורר ישראל מפורסם.

תולדות חיים

מכתבי עצת והדרכה בעבודת השי"ת בחיי היום יום

וביאור הענין:

כמו שנת"ל (ס"א), הרי "לשון מקור" וציווי על פעולה הם כמו הפכים, ד"לשון מקור" מורה על נושא הענין כמו שהוא מופשט ו"רחוק" מפעולה בפועל, ואילו ציווי ענינו הוראה על מעשה בפועל.

ומעתה, מזה שצוה הכתוב (בפרשתנו) על זכירת יציאת מצרים ב"לשון מקור" (ועד"ז בפ' יתרו שם: "זכור את יום השבת"), עדיין אין ראייה מוכחת ש"לשון מקור" יכול להתפרש בתור ציווי על לקיחת הספר תורה בידיים – דהרי זכירה אינה פעולה במעשה (אלא במחשבה ובלב), ולכן אין פלא כ"כ שאפשר לצוות עליה ב"לשון מקור"; משא"כ לקיחת הספר תורה שהיא פעולה במעשה ממש, קשה לומר שהכתוב יצווה עליה ב"לשון מקור" שהוא "רחוק" ממעשה בפועל.

ולכן לא הסתפק רש"י בתיבת "זכור" אלא הוסיף והביא ראייה מתיבת "שמור" – שענינה שמירת מעשה בפועל (ולא רק במחשבה כו'), ודומה יותר ללשון "לקוח" המדברת על לקיחה בידיים.

אך גם לשון "שמור" אינה דומה ממש ללשון "לקוח", כי לשון שמירה בכתוב היא על פי רוב באופן של שליטת הפעולה – כמו: "שמור את יום השבת" (ואתחנן ה, יב), שכוונתו לשמור את השבת מלעשות בה מלאכה המחללת אותה; ולכן אין כ"כ פלא שבא הציווי על שמירה זו ב"לשון מקור" – כי גם "לשון מקור" הוא מופשט מענין של פעולה – ועדיין אין זה דומה ממש ל"לקוח" המדבר על פעולה חיובית של לקיחת הס"ת.

ומשום הכי מוסיף רש"י ומביא ראייה שלישית מתיבת "הלוך", ששם מצווה הכתוב על הליכה ברגל שהיא (א) פעולה ממשית (ב) פעולה חיובית – ומזה שבכ"ז נאמר "לשון מקור", הוכחה גמורה שאפשר להשתמש ב"לשון מקור" ("לקוח") גם כשמדובר על לקיחת הס"ת שהיא פעולה חיובית וממשית.

ד. אולם, אף שלשון "הלוך" דומה לגמרי – לכאורה – להלשון "לקוח", שבשניהם מדובר על פעולה חיובית וממשית, מכל מקום לא הסתפק רש"י בלשון "הלוך" לבד, כי:

הלשון "הלוך" בכתוב בא כ"הכנה" לציווי אחר, וכמו "הלוך ודברת" (ש"ב כד, יב), "הלוך וקראת" (ירמ' ב, ב). ולכן יש מקום לפרש, שכוונתה היא לא להליכה כפשוטה, אלא ל"הליכה נפשית", היינו שהאדם "הלוך" ומבין עצמו לעשות פעולה (לדבר, לקרוא וכו').

ולכן לא הסתפק רש"י בהראיה מ"הלוך" לבד, והוצרך להביא גם הראייה מתיבת "שמור" ששם ברור שאין המדובר בענין רוחני אלא מתייחס לפעולה ממשית.

[אמנם מאידך גיסא דומה "שמור" ל"הלוך", בזה ששניהם ענינם הכנה (לענין אחר): הליכה בנפש היא הכנה לעשות פעולה, וכן השמירה – ענינה לשמור שלא יבוא דבר אחר שהוא מנגדו. ובה עדיפות מההוכחה מ"זכור", שזכירה היא (לא הכנה לדבר אחר, אלא) דבר שיש בו מורה כשלא יעצמו, ובה דומה ל"לקוח" שהלקיחה היא פעולה בעלת תוכן בפ"ע (ולא רק הכנה וטפל לדבר אחר). ודו"ק].

גאווה אסורה ב'משהו'

שלילת הגאווה והדרך הנכונה כיצד להיפטר ממידה רעה זו

כל מחמץ לא תאכלו בכל מושבתכם תאכלו מצות

הענין כי החמץ הוא בחי' הגבהה והתנשאות שתופח ועולה ומנביה א"ע, משא"כ מצה שאין בה שום הגבהה, וכמ"כ בעבודת ה' חמץ הוא בחי' התנשאות וגסות הקליפה משא"כ מצה בחינת שפלות והכנעה בבחי' בטל רעונך (כא יב, כ. לקוטי תורה צו יג, ג).

בדיקת וביעור הגאווה

טבעו של החמץ הוא שהבצק תופח ומתרום יותר ויותר, דבר הנותן טעם מיוחד בלחם האפוי. מצה מתהווה מן ההיפך המוחלט: לא ניתן לבצק לתפוח ולהתרום כלל וכלל.

בספרים¹ מוסבר כי החמץ רומז לגאווה וגסות הרוח החודרות, רחמנא ליצלן, לחיי יום יום. יחד עם זה מוסבר² כי מידת הגאווה מהווה שורש ומקור לכל הנטיות הבלתי רצויות, וכאמור:³ "תועבת ה' כל גבה לב", וכפי שחכמינו זכרונם לברכה אומרים⁴ כי על אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה: "אין אני והוא יכולים לדור בעולם", ועוד מאמרי חז"ל ברוח זו.

לפיכך, אחד הטעמים לכך (אף שאת כל ציוויי השי"ת יש לקיים כציווי אלוקי ולא משום טעמים אחרים) שאיסור חמץ הוא אפילו במשהו – הוא כדי לרמוז שגאווה וגסות הרוח יש לשלול לגמרי⁵.

יתר על כן, כיוון שהאדם עוסק ב"חמץ" כל השנה, כשהוא עוסק לפרנסתו, "ששת ימים

(1) ראה לקו"ת צו ד"ה ששת ימים (הא') פ"ג. שה"ש יד, ד ואילך. וראה גם אוה"ת דרושים לחג הפסח (ויקרא כרך ב) ע' תנח. ועוד.

(2) בלקו"ת שה"ש שם: וכידוע שבחי' גסות נקרא אבי אבות הטומאה שהוא מקור כל התאות וכי'. וראה סה"מ תרכ"ז ע' רטו, ועוד. ולהעיר מכש"ט סי' שעו. שם סי' כח. רלה. או"ת לה"ה"מ סי' קפט. ועוד.

(3) משלי טז, ה.

(4) סוטה ה, ב.

(5) ראה אוה"ת ויקרא כרך ג' ריש ע' תשצח (ושם בקשר למצות אכילת מצה במיוחד). וראה סה"מ תש"א ע' 60. ובכ"מ.

(6) רמב"ם הל' דעות פ"ד ה"ג. רבנו יונה לאבות פ"ד מ"ד. שו"ע אדמו"ר הזקן או"ת סקני"ה סו"א. סקני"ו ס"ג. נתבאר

בארכה באוה"ת ויקרא (כרך ב') ע' תמא ואילך.

תעבוד⁷ בעולם גשמי של חולין, עם השפעות של חול, הרי כמעט בלתי נמנע שלא תתגנב אליו מחשבה של "ישות", "אני" ו"לי" וכיוצא בזה. ובמיוחד לאור הרגש הטבעי האמור של "אדם קרוב אצל עצמו"⁸ – עלול להיות שהתנהגות זו לא זו בלבד שתהי' אצלו ל"טבע שני"⁹, אלא שאף תיקבע בלבו הנחה שהיא מוצדקת וישרה, כביכול יש צורך, יאפוא, להבטיח את השמירה¹⁰ מפני האמור, במדה חזקה ביותר.

משום כך הרי כשמגיע ערב פסח על האדם לבצע בו עצמו "בדיקת חמץ" ו"ביעור חמץ" יסודיים, לבער כליל את ה"חמץ" שהצטבר במשך כל השנה, גם אם הוא בכמות זעירה ואפסית, "משהו", ולאחר מכן לשמור בקפדנות את עצמו ואת כל ביתו מ"משהו חמץ"¹¹ במשך כל השבוע של חג הפסח (בתוספת יו"ט שני של גלויות ביום השמיני – בגלות), הכולל יום ראשון, יום שני, וכך הלאה, כל יום מימי השבוע, עד לאופן – ש"לא יראה ולא ימצא".

(אנחה מלך ח"ב עמ' רכה ואילך)

(7) שמות כ, ח.

(8) סנהדרין ט, ב.

(9) דהרגל נעשה טבע שני – שביילי אמונה ג"ד ש"ב. וראה

שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ו, תניא ספ"ד (וראה גם פמ"ד – סג, ב).

(10) ראה שו"ע אדה"ז שם סת"א"ס"ד, ור"ס תמו.

(11) ראה באר היטב או"ח ר"ס תמו: האריז"ל כתב הנהוג ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. – נתבאר בשית אחש"פ ופסח שני ה'תש"מ.

בין רשע ושאינו יודע לשאל לתם והכם

בין "תם" ל"טיפש"

והיה כי ישאלך בך מחר לאמר מה זאת
מה זאת - זה תינן טיפש שאינו יודע להעמיק
שאלתו, וסתם ושאל מה זאת
(יג, יד. רש"י)

במכילתא (פאן) ובהגדה של פסח נקרא בן זה
בשם "תם", ואילו רש"י קוראו בשם "טיפש".

ויש לבאר טעם השינוי:

במכילתא ובהגדה של פסח מפרשים את שאלת
הבן התם לגבי מצוות ודיני הפסח, הכוללים דינים
ופרטים רבים, "העדות והחוקים והמשפטים". ולכן
שואל הבן התם באופן כללי "מה זאת", כי קשה לו
לברר ולהגדיר את שאלתו במדויק (כמו הבן החכם
השואל "מה העדות והחוקים והמשפטים וגו'"),
בגלל ריבוי הפרטים שבמצוות אלו.

משא"כ רש"י, המפרש "פשוטו של מקרא" (ראה
פירושו לבראשית ג, ח, ועוד), מפרש ששאלה זו אינה על
מצוות הפסח, כי אם על מצוות פדיון בכור, שעלי
מדובר בכתוב כאן (וכפי התיב"ע, ספורנו, ועוד כאן).
ומאחר שמצוות פדיון בכור אין בה פרטים רבים
כ"כ, הרי גם מי שאינו חכם אלא "תם", יש ביכולתו
להגדיר את שאלתו בדיוק, ולא לשאול באופן כללי
בלבד "מה זאת". ומכיון שאין בן זה יכול להגדיר
את שאלתו בפרטיות אפילו בנוגע למצוות פדיון
בכור, מכלל ש"טיפש" הוא ולא "תם" בלבד. וק"ל.

[והטעם שבהמשך פירושו נקט גם רש"י לשון "תם" (יכנגד ארבעה
בנים, תם, רשע, ושאינו יודע לשאול, והשואל דרך חכמה) - נתבאר
במקור הדברים בהערה 36].

והיה כי ישאלך בך מחר לאמר מה זאת
מה זאת - זה תינן טיפש שאינו יודע להעמיק שאלתו כו',
ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים
והי, הרי זאת שאלת בן חכם. דיברה תורה כנגד ארבעה
בנים, תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה
(יג, יד. רש"י)

צריך ביאור: מה מקום ראה רש"י להזכיר כאן
את שאלת הבן החכם, שאינה נזכרת בפרשתנו
אלא "במקום אחר", בפרשת ואתחנן (ו. טו)? ומאידך,
אם אכן הוצרך להזכירה, מדוע מזכירה אצל שאלת
הבן התם, ולא לעיל (יג, ה) כשמזכיר את הרשע
וה"שאינו יודע לשאול"?

ויש לומר הביאור הזה:

ישנו חילוק עיקרי בין הרשע וה"שאינו יודע
לשאול" ובין התם והחכם: הרשע והשאינו יודע
לשאול - אם לא יקיימו בהם מצוות "והגדת לבנך"
(שם, ח), ישנו חשש שלא יקיימו את המצוות כל
עיקר, שהרי הרשע "הוציא עצמו מן הכלל",
וה"שאינו יודע לשאול" אינו יודע על המצוות כלל.
לא כן החכם והתם, ששאלותיהם אינן על עצם
קיום המצוות, אלא בקשת הסברה וטעם.

ולכן לעיל, גבי רשע ושאינו יודע לשאול, אין
לשאול מדוע לא נזכרו גם התם והחכם, שהרי
אפשר לומר שחובי ההגדה הוא רק לאלו שבלעדיו
לא יקיימו את המצוות כל עיקר, אבל אלו שבין
כך ובין כך יקיימו את המצוות - התם והחכם - אין
הכרח כל כך לענות על שאלותיהם. ולכן אין רש"י
רואה צורך להזכיר שם את הבנים האחרים.

ורק בכתוב שלפנינו, שבו נזכר החיוב לענות גם
לבן התם - מתעוררת השאלה: הרי גם לבן החכם
יש שאלות על קיום המצוות, ואם חייבים לענות
על שאלת התם - כ"ש וק"ו שחייבים לענות לחכם,
ואיך יתכן שלא נזכרה בכתוב התשובה לשאלתו?

ועל זה עונה רש"י "ובמקום אחר כו' הרי זאת
שאלת בן חכם", דאה"נ, גם לבן חכם מחוייבים
לענות, ואכן מוזכר הוא "במקום אחר". וק"ל.

לכם", ומזה שמעינן דמחד גיסא מלאכות
אלו התירתי התורה (ולא רק בגדר דחוויה)
ומאידך כל גדר ההיתר (אינו שמתחילה לא
היו בכלל האיסור, ובגדר "סימן", כי אם)
- מטעם שהן לצורך אכילת האדם (ועיי'
ל' החת"ס בסוגיין גבי הכתוב דפרשתנו). ואחר
שמענו כאן גדר ההיתר, דהיתה או"נ
בכלל האיסור ויצאה, שוב קיצר המקרא
בשאר מועדות דרק מלאכת עבודה נאסרה,
דעתה כבר אין מקום לטעות ולפרש מכאן
ש"מלאכות או"נ" לא נאסרו מעיקרא (וכפי'
הרמב"ן), דהא כבר נתבאר בפעם הראשונה
שהוזכרנו על איסור עשיית מלאכה ביו"ט
שגם מלאכות אלו אסורות מצ"ע (והותרו
מטעם שהן לצורך או"נ).

והנה בשולחנו הביא רבינו הזקן איסור
עשיית מלאכה שבכ"ז המועדות, ולכן לענין
האיסור נקט הכתוב שנאמר בכל המועדות
"כל מלאכת עבודה לא תעשו", ועיי"ש
שהוסיף לבאר "ומהו מלאכת עבודה כל
מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה
וכו" - ר"ל דבפסוק זה אין המדובר אלא
בנוגע למלאכת עבודה, ו"א נתפרש גדר דין
מלאכת או"נ (באיזה אופן הותרה), ואח"כ
ממשיך לבאר דין מלאכת או"נ ומקורו -
"אבל כל מלאכה הנעשית באוכל... נקראין...
מלאכות או"נ שהתורה התירה לעשותה...
שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו
יעשה לכם", פירוש, דאמרו "אך" - משמע
דממעטה ומוציאה (מכלל איסור) ו"התירה",
והיינו כביאור הנ"ל שהוא בגדר "הותרה"
ולא "דחוויה".

"מתוך שהותרה לצורך כו", ר"ל שלצורך
או"נ הותרה המלאכה ולא רק דחוויה, הלכך
"הותרה שלא לצורך", פי' דע"י הצורך הקטן
שיש בה הותרה גם בכל שאר ה"לא צורך"
שיש בה (מחוץ לה"צורך קצת" שישנו),
בין שהוא מקצת מהצורך דאו"נ ממש, בין
שהוא צורך אשר יש בו צד השווה, "מקצת"
(בתוכן, איכות) מהצורך דאו"נ.

ומעתה יש ליישב היטב דברי רבינו
הזקן, די"ל דס"ל כשיטת התוס' לפי ביאורנו
האחרון. ובהקדים דאליבא דהרמב"ן דלעיל,
דלעולם ההיתר גמור הוא ולא היו מלאכות
או"נ בכלל האיסור, יש להקשות לכאור',
סו"ס מאי טעמא שינה הכתוב בפרשתנו
דוקא לכתוב "כ"ז מלאכה לא יעשה בהם"
ובמילא הוצרך לפרש היתר עשיית מלאכת
או"נ (כנ"ל בדברי הרמב"ן), הא טפי הו"ל
למכתב (כבשאר המועדות) "כל מלאכת
עבודה וגו'" וממילא שמעינן דמלאכות או"נ
שהן "מלאכת הנאה" מלכתחילה לא נכללו
בהאיסור.

אבל על פי הנ"ל בשי' התוס' (אליבא
דב"ה) י"ל דבאמת היתה מלאכת או"נ בכלל
האיסור ורק יצאה מטעם או"נ, ולפי שאיסור
עשיית מלאכה ביו"ט נזכר ראשונה בפרשתנו
בדוקא דייק הכתוב "כל מלאכה (סתם) לא
יעשה בהם" (ולא נקט "מלאכת עבודה"
כבשאר מועדות, דלהוי משמע דמלאכת
או"נ הופקעה מעיקרא), דבזה בא ל"מדרגו
שמעיקרא כ"ז המלאכות אסורות הן ביו"ט,
והוסיף הכתוב "אך אשר יאכל... יעשה"

ה"משכן" שבבית

מתי היא מזבח בביתו של כל יהודי? / איך שורה השי"ת בתוך כל אחד ואחד מישראל? / כיצד מקדשים את כל ענייני העולם הנשמיים? / ולשם מה ברא הקב"ה את עולמו? / התוכן הרוחני של הקרבת פסח מצרים בעת לידת עם ישראל

הבדור מודפס
לעילוי נשמת
מרת ליילוט נאמן בת נרשם
נלבית ערב יום הדיפורים
התשנ"ח
הנצבה

קודם שנבנה המקדש שבירושלים, היו מותרים ישראל להקריב קרבנותיהם בכמות. אמנם, משמע מדברי חז"ל, שלא כל מקום ראוי לבנות בו במה ולהקריב בו קרבנות, אלא היו בותרים מקומות המסוגלים לכך מחמת מעלתם המיוחדת (אף שמצד הדין מותר בכל מקום - ראה תוספתא זבחים בסופו. ועוד).

וכפי שמצינו בנוגע למקום המזבח שבהר המורי, שכמה וכמה גדולי עולם בנו שם מזבח לקרבנם: "מקום שבנה בו אברהם המזבח. הוא המקום שבנה בו נח. והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון" (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ב ה"ב). וגם אודות יעקב מסופר שבנה מזבח דווקא היכן ש"נגלו אליו האלוקים" (וישלה לה, ז).

והנה, בנוגע לקרבן פסח, מצינו בתוספתא (פסחים פ"ח, ז) ש"פסח מצרים כל אחד ואחד שוחט בתוך ביתו, פסח דורות כל ישראל שוחטין במקום אחד". ובהבטה שטחית נראה לכאורה שיש בזה קולא בדין פסח מצרים, שהותר לשחטו בכל מקום. אך כד דייקת שפיר נמצא להיפך, שבדין זה מתבטאת מעלה מיוחדת בפסח מצרים מה שלא מצינו כלל בשאר קרבנות:

לא נאמר בדברי התוספתא שפסח מצרים הותר לשחטו ב**כ"ז** מקום שיראו בני ישראל לנכון, ואין זאת שהיו ישראל מחפשים מקומות ראויים ונחשבים לבנות בהם במה ולשחוט פסחם; אלא היא זה חיוב ודין מיוחד שישחט כל אחד ואחד בביתו דווקא - "שה לבית" (פרשתנו יב, ג).

ונמצא, שבעת הקרבת פסח מצרים נקבע ביתו של כל יהודי ויהודי להיות מקום ראוי ונכון להקריב בו קרבן ולהשראת השכינה! [וראה במקור הדברים שקו"ט בזה, והמקורות שנשמנו שם].

ויש לעיין בדבר זה, מדוע אכן מצינו מעלה זו דווקא בפסח מצרים. מדוע דווקא בקרבן זה, נעשו בתיהם של ישראל למקום מוכשר להקרבת קרבן ולהשראת השכינה.

"תאוותו" של הקב"ה

סיבת מה שברא הקב"ה את עולמו, היא משום ש"נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים" (תניא פל"ו. תנחומא נשא טז. ועוד). והיינו, שהעולם ייזדכך ויתעלה, עד כדי כך שיהי' מקום ראוי

לקראת שבת

הראשון [והרמב"ן כתב כדעת ב"ה דהלכתא כוותיהו].

והנה ז"ל רבינו הזקן בשלחנו סי' תצה גבי ימים טובים "כל העושה מלאכת עבודה בא' מהן הרי זה לוקה מה"ת שנא' כל מלאכת עבודה לא תעשו גו', ומהו מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה כו' אבל כו' מלאכת אוכל נפש שהתורה התירה לעשותה לצורך אכילת יו"ט שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". ולפי דרכנו נראה כסתירה, דבתחילה נקיט דלא הוי בכלל האיסור מעיקרא ואינו בגדר מלאכת עבודה והביא קראי דשאר המועדים, ובסיפא נקט שהתורה התירה בכתוב "אך אשר גו'" (דפרשת פסח).

והנה רש"י ותוס' נחלקו בסוגיין בדעת ב"ה, דלרש"י ההיתר מה"ת הוא גם היכא דאינה לצורך כלל ולתוס' גם לב"ה צריך להיות צורך היום קצת (אלא דלא בעי צורך או"נ), ולפי דרכנו דלכ"ה סוג מלאכות או"נ לא היו בכלל האיסור דעת התוס' צריכה לימוד, מהיכי תיתי להתנות בצורך קצת.

והנה נתבאר לעיל מהרמב"ן דאו"נ נקרא "מלאכות הנאה", ויל"ע אם הוא הגדרה במהות ושם המלאכה או בצורה וכוונת עשיית המלאכה. וי"ל דלרש"י הוא **בעצם** סוג מיוחד שמהותו "מלאכת הנאה", ואי"צ דוקא לכוונת אדם זה בעשייתן כדי שיקרא עליהן שם "מלאכת הנאה", ושפיר הווי בשם זה גם כשאדם זה אינו מתכוון לשום צורך והנאה, דסו"ס אין סוג זה נק' מלאכת עבודה. ולהתוס' י"ל דגם מלאכות אלו אינן שונות במהותן משאר המלאכות, ורק דכשנעשות לצורך הנאה מקרי "מלאכת הנאה" ואז אכן אינן כלל בכלל האיסור ד"מלאכת עבודה", ולהכי סבר דבעינן דוקא צורך כלשהו, ובלא

זה שוב ה"ה בגדר "מלאכות עבודה". ולפ"ז עדיין שפיר סברי התוס' נמי בדעת ב"ה דאו"נ הוא סימן וגדר של סוג מלאכות שאינן נכללות מלכתחילה באיסור. וא"כ אף מן התוס' יוקשה להבין שי' רבינו הזקן דנקט דאו"נ הוי טעם ולא סימן, ואף לתוס' דעת ב"ש היא זו.

וי"ל דבאמת סברת התוס' אחרת היא, דבאמת אדרבה, אף לב"ה או"נ הוי טעם המתיר מלאכות אלו האסורות מצ"ע, ולא סימן, ורק שיש להם כאן סברא מיוחדת באופן ההיתר מטעם או"נ, דכידוע בכמה דיני תורה יש שהאיסור ה"ל על הדבר ורק שנדחה מפני דבר הגדול הימנו הדוחהו וגובר עליו, ויש שהטעם והסיבה מתירין ומפקיעין אותו משם האיסור, ובל' הידוע: דחוויה או הותרה, וה"ה הכא, דסברי ב"ה דאין זאת שהחשיבות דצורך או"נ גוברת ודוחה איסור מלאכה (וא"כ זהו דוקא כשיש צורך או"נ במידה גדולה וחשובה, משא"כ צורך קצת וכיו"ב); אלא ההיתר מטעם או"נ הוא באופן שכשיש צורך או"נ מופקעת המלאכה מן האיסור לגמרי דבכה"ג לא חל האיסור [עיי' ל' רבינו הזקן סי' תקי קו"א סוסק"ב], וזהו שמצינו דאינו צריך "לצמצם" במלאכת או"נ שתהא כו"ל כדי צורך אכילת היום (ביצה יז ע"א), וכן אשכחן דמותר לשחוט גם כשצורכו בשחיטה הוא בהכרח רק בכזית (שם כה ע"א), כי די שיש במלאכה זו איזה צורך או"נ, אף "מקצת או"נ", ושוב מתיר הדבר את כולה, גם מה שאינו צורך או"נ. ומעתה י"ל דמהאי טעמא סברי דמותר גם לשאר צרכי הנאה, כי כשם שדי ב"מקצת" או"נ בכמות, הוא הדין ל"מקצת" באיכות, דהיינו צרכי הנאה קלושים מאו"נ, דסו"ס יש בהן קצת צד השווה לאו"נ באיכותן ומהותן - שצורך האדם הם. וזהו פי' דברי ב"ה

המורה מודפס
לעילוי נשבת
הרב שמעון ב"ר מנחם
שמואל דוד הלוי ע"ה
רי"ש שוק
נמטר כ' סס"ו ה'תשפ"ב

בגדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

יחקור בסברת ההיתר דצורך או"נ, אם הוא טעם המתיר או שהוא סימן דמלאכה זו לא היתה בכלל האיסור, ואם הוא בגדר הותרה או רחויה / עפ"ז יבאר היטב שי' התוס' ולשון רבנו הזקן בשולחנו בזה

תנן בביצה יב ע"א "ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן כו' לרה"ר ובי"ה מתירין", ומפרש בגמרא דפליגי אי אמרינן "מתוך שהותרה לצורך (אוכל נפש) הותרה (נמי) שלא לצורך".

וּלְפָּנֵים ריהטא י"ל דנחלקו אם היתר התורה (בפרשתנו) "אך אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" להוציא בא או לפרש בא, פי' דמחד י"ל דגם מלאכה זו בכלל איסור מלאכה ד"כ" מלאכה לא יעשה בהם" דלעיל מיניה, דאף מלאכת או"נ במשמע, ובא הכתוב והוציאן מכלל האיסור מטעם אוכל נפש; אבל אפ"ל דלא היא, אלא בא הכתוב לפרש דבריו ולהסביר מה בכלל "מלאכה" שנוכרה לאיסור לעיל מיניה, דרק דבר שאינו מלאכת אוכל נפש בכלל זה, ולפי"ז הוי רק סימן (ולא טעם) איזה סוג מלאכות אינן בכלל האיסור - מלאכות דאו"נ (עיי' שטמ"ק כתובות ז ע"א). ונפק"מ רבתי כשרוצה לעשות מלאכת או"נ

שבפועל אינה לצורך או"נ, כגון שאדם זה מתענה, דאם הוא בגדר טעם להתיר הכא ליכא הטעם, משא"כ אם הוא סימן, וק"ל.

[ואכן] החינוך מצוה רחצ הביא מ"ש הרמב"ן דברוב המועדות נשנה היתר או"נ באופן אחר מבפרשתן (גבי פסח), דנאמר "מלאכת עבודה" ובוזר הותר כי מלאכת או"נ "היא מלאכת הנאה, לא מלאכת עבודה", ועפ"ז נקט דמלאכת או"נ מעיקרא אינו בכלל האיסור (ורק שבפרשתנו שנאמר "כל מלאכה" סתם הוצרך לפרש ההיתר ד"אך אשר גו"ו". אבל יסוד ההיתר וגדרו אינו מכתובים אלו, דילמד פסח משאר המועדות)].

וזוהו שנחלקו, דלבי"ה מעיקרא אינו בכלל האיסור והלכך מותר סוג מלאכה זה לעולם, גם שלא לצורך. אבל לבי"ש הוי טעם להיתר, וכשאין צורך או"נ ליכא לטעם ההיתר ועומדת המלאכה באיסורה שבכתוב

לקראת שבת

לדירתו ית'. עניין זה התחיל להתגשם כאשר נבנה המשכן, שעליו נאמר (תרומה כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ואז שכן הקב"ה "בתחתונים", במקום המשכן שבעולם הזה הגשמי (ראה לקו"ש חכ"א עמ' 150. וש"נ).

והנה, בפסוק "ושכנתי בתוכם" דייקו רז"ל (ראה לקוטי תורה נשא כ, ב, שנקט לשון "ארז"ל, וראה ראשית חכמה שער האהבה פ"ו ד"ה "ושני הפסוקים". ועוד) "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כ"ל אחד ואחד מישראל". כאשר מדברים אודות המשכן, מתאים לומר "ושכנתי בתוכו" בלשון יחיד, אך בפסוק נאמר "ושכנתי בתוכם" בלשון רבים; ודרשו מכך רז"ל שהמשכן אכן נעשה "בתוכם" בלשון רבים, והיינו בתוך כל אחד ואחד מישראל.

ואף שאין מקרא יוצא מדי פשוטו, שהקב"ה שוכן במקום המשכן ומקדש, מכל מקום נראה מדברי חז"ל שישנה כוונה עיקרית בהשראת שכינתו ית' בכל אחד ואחד מישראל דווקא, ולא רק במשכן. שהלא בפסוק לא נאמר "בתוכו" אלא "בתוכם".

השכנת שכינתו ית' גם בכל איש ישראל, הוא דבר מוכרח גם מעצם מה ש"נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים":

כאשר שורה הקב"ה במקום המשכן ומקדש, הנה אף שמקום המשכן הוא "בתחתונים", בעולם הזה הגשמי, מכל מקום הרי דירתו של הקב"ה היא רק במקום המשכן ומקדש, ולא בשאר העולם. ונמצא שלא נעשו ה"תחתונים" כולם דירה להשראת וגילוי שכינתו ית'.

אבל כאשר שורה הקב"ה אצל כל אחד ואחד מישראל, אף שדרגת הקדושה שמאירה בו היא נחותה מדרגת הקדושה שהייתה מאירה במשכן ומקדש, מכל מקום דווקא אז מתגשם רצונו ית' שתהי' לו דירה בעולם התחתון כולו. כי השראת השכינה אצל בני ישראל, היא היא השראת השכינה בכל העולם הגשמי כולו, וכפי שיתבאר לקמן.

איך מקדשים ריבוי עניינים גשמיים במעשה אחד?

עבודתו של יהודי בלימוד התורה ובקיום המצוות ממשיכה קדושה על נשמתו, וגם על הדברים הגשמיים שעל ידם עבד את השי"ת. והיינו, שלא נפשו וגופו בלבד מתקדשים בקדושת המצווה, אלא גם החפצים שבהם נעשתה המצווה, כמו קלף התפילין ואתרוג וכיוצא בהם (בהבא לקמן ראה תניא פל"ז).

והתקדשות זו, אינה רק בדברים הגשמיים שבהם נעשתה המצווה ממש. כי אם גם כל האוכלין ומשקין שאכל וששתה, ונעשו דם ובשר מבשרו, ובכוחם קיים את המצווה, הרי הם כולם מתעלים ומתקדשים. ונמצא, שבכל מצווה שהאדם מקיים, הוא מקדש כמה וכמה עניינים גשמיים בעולם הזה.

והנה, העולם כולו נברא בשביל ישראל (רש"י בתחילת התורה), שעל ידי עבודתם יזכרו כל פרט ופרט שבעולם ויעלוהו לקדושה. ועל כן נתחלקו ענייני העולם כולם לפי מספר נשמות ישראל, ולכל אחד ואחד מישראל יש חלק מענייני העולם שתלוי בו, ועליו להעלותו לקדושה על ידי עבודתו.

והדרך להעלות לקדושה את אותו חלק מענייני העולם השייך אליו, הוא במה ש"משתמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית - לעבודת ה', כגון אכילה ושתי' ודומיהם, ודירה וכל כלי תשמישיו" (תניא שם).

וכאשר בני ישראל כולם ימלאו שליחותם בלימוד התורה וקיום מצוותי', הרי בכך יקדשו את כל ענייני עולם הזה. כי כל אחד מקדש את חלק העולם השייך לנשמתו, ויחד פועלים בני ישראל כולם

ש"כללות החיות של עולם הזה . . תצא אז מטומאתה וחלאתה, ותעלה לקדושה להיות מרכבה לה' בהתגלות כבודו, וראו כל בשר יחדיו, ויופיע עליהם בהדר גאון עוזו, וימלא כבוד ה' את כל הארץ" (תניא שם) - בביאת משיח צדקנו בקרוב.

וממילא מובן, שעיקר עניין השראת השכינה, מה ש"נתארה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים", הוא על ידי עבודתם של ישראל וקיום המצוות בעניינים הגשמיים דווקא. ואין די במה שהקב"ה שורה ומתגלה במשכן.

ואף שמהשראת השכינה במשכן אורה יוצאת לכל העולם (תנחומא תצוה ו. ויקרא רבה פ"א, ז. ועוד), הרי אין זה שכל העולם כולו מתקדש. וכפי שמובן מכך, שעדיין צריכה האורה לצאת מן המקדש אל העולם כולו, משום שהוא עצמו נשאר תחתון ונחות.

ועל ידי עבודת בני ישראל עם הדברים הגשמיים, הרי הם "שואבים" את הקדושה ששורה בבית המקדש, וממשיכים אותה על כל ענייני העולם הזה הגשמיים כולם. וכך נעשה העולם כולו דירה לו ית'.

קדושת מזבח בביתו של כל יהודי

יציאת מצרים היא שעת היווסדו של עם ישראל, ונמשלה ללידתו (ראה יחזקאל טז ובמפרשים). ועל כן בשעת תחילת היותו של עם ישראל לעם, יש צורך להורות ולהדגיש על מטרתו ותכליתו של עם קדוש, שהיא לקדש ולזכך את כללות העולם ולהביאו להיות דירה לו ית'.

ומשום כך נצטוו ישראל טרם צאתם להקריב את פסחם כל אחד בביתו דייקא, ובזה נעשה ביתו של כל איש ישראל ראוי לקרבן ולהשראת השכינה. כי בזה מתבטא תפקידו ומטרתו של העם שנולד זה עתה: על כל יהודי לקדש את ביתו הגשמי, ועל ידי כך לקדש את כל ענייני העולם הגשמיים כולם [וראה במקור הדברים טעם מה שה' ציווי זה בפסח מצרים דווקא ולא לדורות].

המשכת הקדושה בבתיים של ישראל, התבטאה בעוד פרטי דינים שנהגו בפסח מצרים, והם מורים על התקדשות ענייניהם הגשמיים של בני ישראל:

א. "והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות" (פרשתנו יב, כב) -

הגעת דם הפסח במשקוף ובמזוזות הייתה בגדר של זריקה על גבי המזבח (ראה השקו"ט בארוכה בזה במקור הדברים), ונמצא, שהיו חלקים מן הבית שנתקדשו בקדושה כעין קדושת המזבח.

ב. "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" (פרשתנו, שם) -

אמרו בתוספתא (פסחים פ"ח, ז) שאיסור היציאה הי' קשור לא רק עם מכת בכורות, אלא גם עם הקרבת הפסח. והיינו, שאחד מדיני הקרבת פסח מצרים הי' מה ש"מקום אכילה שם היתה לינה".

והנה, בדיני הבמות בכלל, לא מצינו שיחול דין מיוחד על המקום שנעשתה בו הבמה; אבל בפסח מצרים חל גדר מקום ההקרבה על הבית כולו, ועד שנצטוו לאכול את הפסח דווקא בבית וגם ללון שם.

ופרטים אלו מבטאים גם הם את תחילת עניין עבודת בני ישראל, שעיקרה הוא קידוש וזיכוך ביתם וכל ענייני העולם, לעשותם דירה לו ית', עד אשר "ימלא כבודו את כל הארץ" (תהלים עב, ט), בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

פנינים

דרוש ואגדה

מדוע היו ישראל "שטופים בעבודה זרה"?

והיה לכם למשכרת

הי' ר' מחיאל בן הרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך וכי, הניעה שבעיה שנשבעתי לאברהם שאנאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שינאלו וכי, נתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה וכי, ואומר גם את בדם ברייתך שלחתי אסירך מבור אין מים בו. ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה אמר להם משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה (יב. ו. רש"י)

יש לדייק בלשון רש"י ברא"י שהביא מן הכתוב "גם את בדם ברייתך שלחתי אסירך", שהעניק גם סיום הכתוב "מבור אין מים בו", שלכאורה אינו שייך לנדוד"ד.

ובהקדים מה שפרש"י על הפסוק (וישב לו, כד) "והבור ריק אין בו מים" - "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו". ומבואר במקום אחר (לקוטי שיחות חט"ו עמ' 324 ואילך), שבוה ישנו רמז נפלא בעבודת השי"ת, שאין לאדם ליבטל אפילו רגע אחד מעבודת הבורא יתברך, כי כאשר אין הראש מלא בעניינים של קדושה ("אין מים אלא תורה"), מיד נכנסים לשם "נחשים ועקרבים" ועניינים אסורים ר"ל.

ועל דרך זה יש לפרש בענייננו, שמאחר ש"לא היו בידם מצוות", היינו שהיו בבחינת "בור אין מים בו", לכן נכנסו לשם "נחשים ועקרבים" ר"ל, והיו "שטופים בעבודה זרה", ולכן נצטוו "משכו וקחו לכם", "משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה".

מדוע "החודש הזה" הוא "מצוה ראשונה"?

החודש הזה לכם ראש חדשים

(יב, ט)

בתחילת פרשת בראשית כותב רש"י "לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל". ולכאורה אינו מובן: מדוע נקבע שה"מצוה ראשונה" היא "החודש הזה לכם", ולא מצות "אנכי ה' אלקיך" - קבלת עול מלכות שמים, שהיא התחלת ויסוד קיום כל המצוות?

יש לומר ע"ד הרמז:

אמרו חז"ל "גדול"ם מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ" (כתובות ה, א). ובספרי חסידות (ראה מאמר ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ו, ועוד) נתבאר התוכן הפנימי במאמר זה, ש"מעשה שמים וארץ" ברא הקב"ה מאין ליש, אך "מעשה צדיקים" (דקאי על קיום המצוות) הוא לפעול ביטול היש אל האין, והיינו להעלות ולזכך את החומריות והגשמיות שיהיו בביטול להקב"ה. ובזה ממלאים תכלית בריאת העולם, שנתאוהו הקב"ה שיהי' לו "דירה בתחתונים" (תנחומא נשא טו, נתבאר בתניא פ"ו), וה"יש" - העולם - יהי' מקום ראוי ודירה לשכינה.

וענין זה מרומז במצות "החודש הזה לכם": "חודש" הוא מלשון חידוש (ראה ראב"ע כאו), והיינו שכח החידוש נמסר "לכם" - לבני ישראל, שע"י עבודתם בתורה ומצוות פועלים ביטול היש לאין, שהוא חידוש נגד טבע הבריאה.

ולכן מצוה זו היא "מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל", כי במצוה זו מרומזת תכלית כל המצוות ("מעשה צדיקים") - לפעול ביטול היש לאין ולעשות דירה לו ית' בתחתונים.